

‘Alsof je ontdekt dat je man je bedriegt’

Professor Michotte, diensthoofd van frauduleuze onderzoeker

(De Standaard, 15 april 2013)

Professor Yvette Michotte: ‘Ik vrees dat Tom zich heeft laten vangen door zijn ambitie.’

Door Bart Dewaele

Ze heeft hem zien groeien van student tot prof, en ze zag in hem haar opvolger. Tot VUB-professor Yvette Michotte erachter kwam dat die beloftevolle jonge wetenschapper zijn onderzoeksresultaten manipuleerde. ‘Ik begrijp nog altijd niet waarom. Zijn carrière was uitgestippeld.’

‘De studenten hingen altijd aan zijn lippen. Hij was een charismatische man en een briljante onderzoeker. Hij sprong zijn collega’s en de studenten bij waar hij kon, met experimenten en met moeilijke statistische analyses. Toen een collega mij een jaar geleden vertelde dat uitgerekend hij zou sjoemelen met onderzoeksdata, wist ik dus niet wat ik hoorde. De collega zelf was er ook niet goed van. Ze zat in haar kantoor, toen ik bij haar binnenliep, en ze weende. Een doctoraatsstudente had de fraude aan haar toevertrouwd.’

Dat gesprek met haar collega luidde het einde van een beloftevolle carrière in, zegt professor Michotte, diensthoofd van de onderzoeksgroep Experimentele Farmacologie aan de Vrije Universiteit Brussel en vicerector onderwijs van de universiteit. Het daaropvolgende halfjaar kwamen Michotte en haar collega erachter dat hun jongere collega, een dertiger die nog maar drie jaar professor was, in verschillende onderzoeksreeksen geknoeid had met data. In januari volgde zijn ontslag aan de universiteit (21 maart). Ook het Fonds Wetenschappelijk Onderzoek (FWO) dat voor een groot deel instond voor zijn loon, ontsloeg hem.

Voldoende gestraft

We noemen hem Tom, al heet hij niet zo. Professor Michotte wil zijn naam niet in de krant. ‘Zijn ontslag en de mediaheisa hebben hem al voldoende gestraft’, zegt ze. ‘Hij heeft iets onvergeeflijks gedaan en we zijn heel teleurgesteld. Maar ik heb hem altijd heel graag gehad.’

Yvette Michotte zit in de vergaderzaal annex koffiekeuken van haar lab. Regelmatig komt ze hier samen met haar collega’s en de doctoraatsstudenten. Het was op zo’n bijeenkomst dat Tom over een kleine proef met een viertal epileptische ratten vertelde. De ratten die een bepaald antidepressivum kregen, hadden minder epileptische aanvallen dan de ratten die het geneesmiddel niet kregen. Hij plande daarom een groot experiment met tientallen epileptische ratten.

‘Tom werkte al tijdens zijn doctoraat op epilepsie. Nu wilde hij de hypothese die daaruit voortkwam, bewijzen: dat bepaalde receptoren in de hersenen een belangrijke rol spelen bij het ontstaan van epilepsie. Van het antidepressivum dat hij aan de ratten gaf, weten we dat het op die receptoren inwerkt. Als Tom kon hardmaken dat het middel het ontstaan van epilepsie bij ratten uitstelt, zouden we de aandoening beter begrijpen. We waren er zeker van dat het hem zou lukken.’

Dat zou een grote doorbraak in de geneeskunde zijn?

‘Dat onderzoek had zeker een belangrijk vakblad gehaald. In de hele wereld buigen onderzoekers zich over het ontstaan van epilepsie, maar tot dusver begrijpt niemand wat er precies in de hersenen gebeurt. Er bestaat dus nog geen medicatie die epilepsie kan voorkomen. Het bewijs van Toms hypothese zou een allereerste stap tot zo’n geneesmiddel zijn.’

‘Tom werkte voor dat experiment samen met een van zijn doctoraatsstudenten en een masterthesisstudente. Omdat hij uitblonk in statistische analyses, maakte hij vaak grafieken van de ruwe data. Maar de doctoraatsstudente maakte natuurlijk ook zelf grafieken om de data te controleren. Hoe langer het experiment met de ratten duurde, des te meer raakte zij ervan overtuigd dat er geen verschil was tussen de epileptische ratten die het antidepressivum kregen en de ratten die het niet kregen. Maar de grafieken van Tom toonden wél een significant verschil, wat zijn hypothese zou bevestigen.’

Daarmee stapte de doctoraatsstudente naar uw collega?

‘Het experiment met de ratten was voor de doctoraatsstudente de druppel die de emmer deed overlopen. Blijkbaar twijfelde ze al een jaar aan Toms analyses. Ze maakte daarom zelf alle grafieken van de data. Tegen ons zei ze er een heel jaar niets over. Want Tom was haar promotor, en ze wilde loyaal zijn. Maar bij het experiment met de ratten wilde Tom zijn frauduleuze analyse doordruwen, en moest ze iets ondernemen.’

Hoe hebt u gereageerd?

‘Ik heb Tom bij ons geroepen. In dat gesprek schreeuwde hij zijn onschuld uit. Hij zou met de data gespeeld hebben om een effect van het antidepressivum te simuleren. Daarna zou hij zich van bestand hebben vergist en per ongeluk alle verdere analyses met het gemanipuleerde databestand hebben gemaakt. Ik geloofde hem, want ik wilde hem geloven.’

‘Maar mijn collega had er geen goed gevoel bij en begon een andere onderzoeksreeks van Tom uit te spitten. Zes maanden lang boog ze zich over ruwe data die we via laboranten verzamelden. Ze deed alle statistische berekeningen over. Uiteindelijk had ze een dossier van zo’n zestig pagina’s: haar grafieken naast de frauduleuze van Tom. Tot diep in de nacht heeft ze er thuis altijd aan gewerkt. Overdag, in het lab waar ook Tom rondliep, liet ze niets merken. Voor haar was dat een heel slopende periode. “Het is alsof je ontdekt dat je man je bedriegt”, zei ze toen eens.’

Tom zal wel geschrokken zijn, toen u met dat dossier op de proppen kwam.

‘Toch niet. Ik denk dat hij wel doorhad dat er iets gaande was. We namen afstand van hem. In december waren we dan helemaal zeker van onze zaak en ik confronteerde hem met zijn gesjoemel. Het was een zwaar gesprek. Voor mij zat een gebroken man. Ook ik had het heel moeilijk. De voorbije tien jaar heb ik Tom zien groeien van een student die bij mij zijn masterthesis heeft gemaakt, tot collega-professor. Over anderhalf jaar ga ik met emeritaat en hij maakte veel kans om mijn plaats in te nemen. Ik heb de strategie van de onderzoeksgroep voor een deel ook rond hem gebouwd. Zijn pad was uitgestippeld.’

Verwachtte u daarom van hem een publicatie in een toptijdschrift als ‘Nature’?

‘Nooit heb ik mijn onderzoekers zo onder druk gezet. Maar natuurlijk is de ontgoocheling groot als je veel tijd en energie in een experiment steekt waar niet uitkomt wat je verwacht. De ongemanipuleerde resultaten uit het rattenonderzoek verwerken we nu overigens wel tot een wetenschappelijke paper. Het onderzoek zal niet in *Nature* verschijnen, dat spreekt voor zich. Maar er is niets mis met een degelijke publicatie waarin een onderzoeker rapporteert dat een bepaald experiment een hypothese niet ondersteunt.’

Wat zit er volgens u dan wel achter de fraude?

‘Hij heeft me daar tijdens ons laatste lange gesprek in december geen antwoord op gegeven. Ik vrees dat Tom zich heeft laten vangen door zijn ambitie. Hij wilde heel graag een beurs van de gerenommeerde *European Research Council*. Zonder een publicatie in een topblad als *Nature* kan je die vergeten. Volgens mij wilde hij op termijn ook binnen het *Center for Neuroscience* aan de VUB, waarvan onze groep deel uitmaakt, doorgroeien.’

‘Tom wilde tot de top behoren. Ik ben ervan overtuigd dat hij een goede, zelfs briljante professor was. En ooit had hij misschien ook een topvakblad gehaald met zijn onderzoek.’

U zegt dat er nooit gemanipuleerde data zijn verschenen in vaktijdschriften. Was het dan wel nodig om naar de rector te stappen en alles te melden?

‘Ja, en ik heb er geen seconde aan getwijfeld om de fraude te melden. Ik wist dat de rector het FWO zou informeren en dat er een ontslag zou volgen.’

‘Ik weet dat er collega’s zijn die fraude liever met de mantel der liefde toedekken. Zo zei me een collega dat hij een sjoemelende onderzoeker in alle discretie had laten vertrekken. Ik vind dat onverantwoord, want dan gaat de sjoemelaar aan een andere universiteit werken. De cultuur van het stilzwijgen is dodelijk voor de wetenschap.’

‘Andere collega’s zeiden dat ze me moedig vonden. Ze vinden dus dat je moed moet hebben om een misdrijf aan te geven. Het was moedig dat de studenten naar ons zijn gestapt, dat wel. Want ze waren erg afhankelijk van Tom, hun promotor. Maar als diensthoofd kon ik niet anders. Dit labo is mijn levenswerk. Ik mag de reputatie van mijn groep niet op het spel zetten door een fraudeur. Het ontslag van Tom was dus de enige optie.’

Wie onderzoekt nu verder het ontstaan van epilepsie in de hersenen?

‘Niemand waagt zich daar op dit moment aan. De hele zaak zit ons nog veel te hoog. Zeker het vertrouwen van mijn jongere collega’s heeft door de zaak een flinke deuk gekregen. De thesisstudente die mee aan de alarmbel heeft getrokken, had eigenlijk graag bij ons gedoctoreerd. Maar door het gebeuren heeft ze helaas afgehaakt. Ook de doctoraatsstudente is na de verdediging van haar doctoraat vertrokken.’

Wat kan u doen om een nieuwe fraudezaak te voorkomen?

‘We moeten nog meer inzetten op preventie van fraude. Onze masterthesisstudenten moeten al leren wat wetenschappelijke integriteit is en hoe je experimentele data statistisch verwerkt. Het is geen goede zaak dat die analyses vooral door één onderzoeker opgemaakt worden.’

